

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним з шляхів вирішення проблем безпеки життєдіяльності людини є формування нового мислення, що спрямоване на зміну підходів щодо визначення мети, шляхів і методів розвитку цивілізації як необхідного чинника виживання людства. Першою і головною ланкою в підготовці людини до безпечної життєдіяльності виступають загальноосвітні навчальні заклади. Освіта та виховання у сфері безпеки життєдіяльності мають забезпечити формування цілісного знання і мислення, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень на рівні людини, сім'ї, суспільства, держави. Безпека

91

життєдіяльності людини - багатоаспектна проблема. Вирішувати її варто здійснюючи підготовку самої людини до готовності її забезпечення ще з дитинства, що визначає для освітян таке важливе завдання як підготовка у цьому напрямі педагогічних кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Свідчить, що проблема підготовки вчителів до збереження життя і здоров'я учнів в умовах взаємодії з природним, техногенним, соціальним середовищами життєдіяльності широко відображені в чисельних дослідженнях. Питання підготовки фахівців з безпеки життєдіяльності у вітчизняних вищих навчальних закладах освіти висвітлено в працях Е.А. Арустамова, В.В. Березуцького, Е.П. Желибо, В.М. Заплатинського, О.І. Запорожця, В.В. Зацарного, Г.Д. Кондрацької, В.М. Лапіна, В.О. Михайлюка, Л.А. Сидорчук, А.И. Чмирь. Методика навчання школярів основам безпечної життєдіяльності розглянута в дослідженнях С.П. Гвозд'ї, Л.Г. Горяної, О.В. Жабокрицької, В.В. Нестеренко, Л.А. Сидорчук, Є.Р. Чернишова та в ін. В роботах В.І. Бобрицької, О.М. Бондаренко, В.П. Горащука, Ю.В. Драгнева, О.І. Соколенко, Н.С. Урум досліджено питання підготовки вчителів до збереження фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я учнів та вчителів. Проте питання підготовки майбутніх вчителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності не одержала в роботах названих вище авторів детального і вичерпного наукового аналізу.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала в теоретичному обґрунтуванні та створенні технології підготовки майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Згідно з психолого-педагогічним словником, технологія навчання - це сукупність форм, методів, прийомів та засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу [4, с. 436]. Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що в ній конструюється і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей [2, с. 14].

Для здійснення підготовки майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності нами була розроблена спеціальна програма, що включає чотири етапи підготовки студентів. Кожен із етапів передбачає поглиблення, узагальнення і систематизацію професійних знань, поступове формування професійних умінь, розвиток та саморозвиток якостей особистості майбутнього вчителя.

Перший етап (стихійно-адаптаційний) характеризується низькою психічною стійкістю, невпевненістю у виборі як стратегії поведінки в небезпечних ситуаціях, так і методик формування безпечної поведінки підлітків в зазначених ситуаціях, сам вибір здійснюється методом проб і помилок, випадковість та оточення відіграють вирішальну роль. Другий етап (стимульно-формуючий) виявляється у копіюванні стилів діяльності інших, шаблонності *яї* поведінки, так і у виборі методик роботи з підлітками, у повній мірі не усвідомлюється вплив власної поведінки на рівень прояву ризику в поведінці підлітків в процесі діяльності. Третій етап (потребово-мотиваційний) визначається формуванням власної системи поглядів, переконань, методик формування безпечної поведінки підлітків та відповідною безпечною поведінкою, теоретичні знання використовуються не по шаблону, а інтерпретуються в залежності від ситуації, власних потреб, інтересів і досвіду. На даному етапі створюється зв'язок між знаннями, переконаннями та вірою в досягненні мети. Четвертий етап (самоактуалізації) передбачає достатньо стійкий світогляд, високий рівень інтелектуальної активності та навичок організації позаурочної діяльності по формуванню безпечної поведінки підлітків, здатність

враховувати наслідки прийнятих рішень та професійної діяльності, прогнозувати розвиток небезпечної ситуації в залежності від зміни умов та власної поведінки.

Технологія впровадження кожного етапу підготовки майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності передбачає дослідження всіх аспектів цього процесу (від постановки цілей, проектування, організації навчального процесу до перевірки ефективності створеної дидактичної системи) і тому включає ціле-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний та результативний компоненти [3] (рис.1). Охарактеризуємо докладніше основні компоненти технології підготовки студентів. *Ціле-мотиваційний компонент*. Логіка дослідження вимагає виявлення цілей підготовки майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності, Стратегічна ціль полягає у формуванні в студентів якостей особистості вчителя, що сприяють формуванню безпечної поведінки підлітків; оволодінні знаннями специфіки змісту позаурочної роботи вчителя по формуванню безпечної поведінки у підлітків; формуванні умінь організації позаурочної діяльності. Тактичні цілі полягають в наданні студентам окремих психолого-педагогічних знань щодо формування безпечної поведінки підлітків та специфіки організації позаурочної діяльності з безпеки в школі; в ознайомленні з основними поняттями проблеми формування безпечної поведінки підлітків; у формуванні в студентів умінь формувати безпечну поведінку підлітків в позаурочній діяльності освітнього закладу.

Поглиблюючи набуті знання при вивченні спецкурсу "Підготовка майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності", майбутні вчителі мають: ознайомитись з проблемою формування безпечної поведінки підлітків та збереженню їх життя і здоров'я та станом її вирішення в Україні та світі; усвідомити сутність безпечної поведінки підлітків; вивчати передовий педагогічний досвід організації позаурочної навчально-виховної роботи зі школярами; розвивати якості, що є характерними для особистості

вчителя як особистості безпечного типу; оволодіти уміннями формувати безпечну поведінку; застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних задач та моделюванні елементів процесу організації позаурочної діяльності підлітків у процесі підготовки та проведення практичних занять; сприяти самостійному одержанню знань при розв'язанні практичних педагогічних завдань.

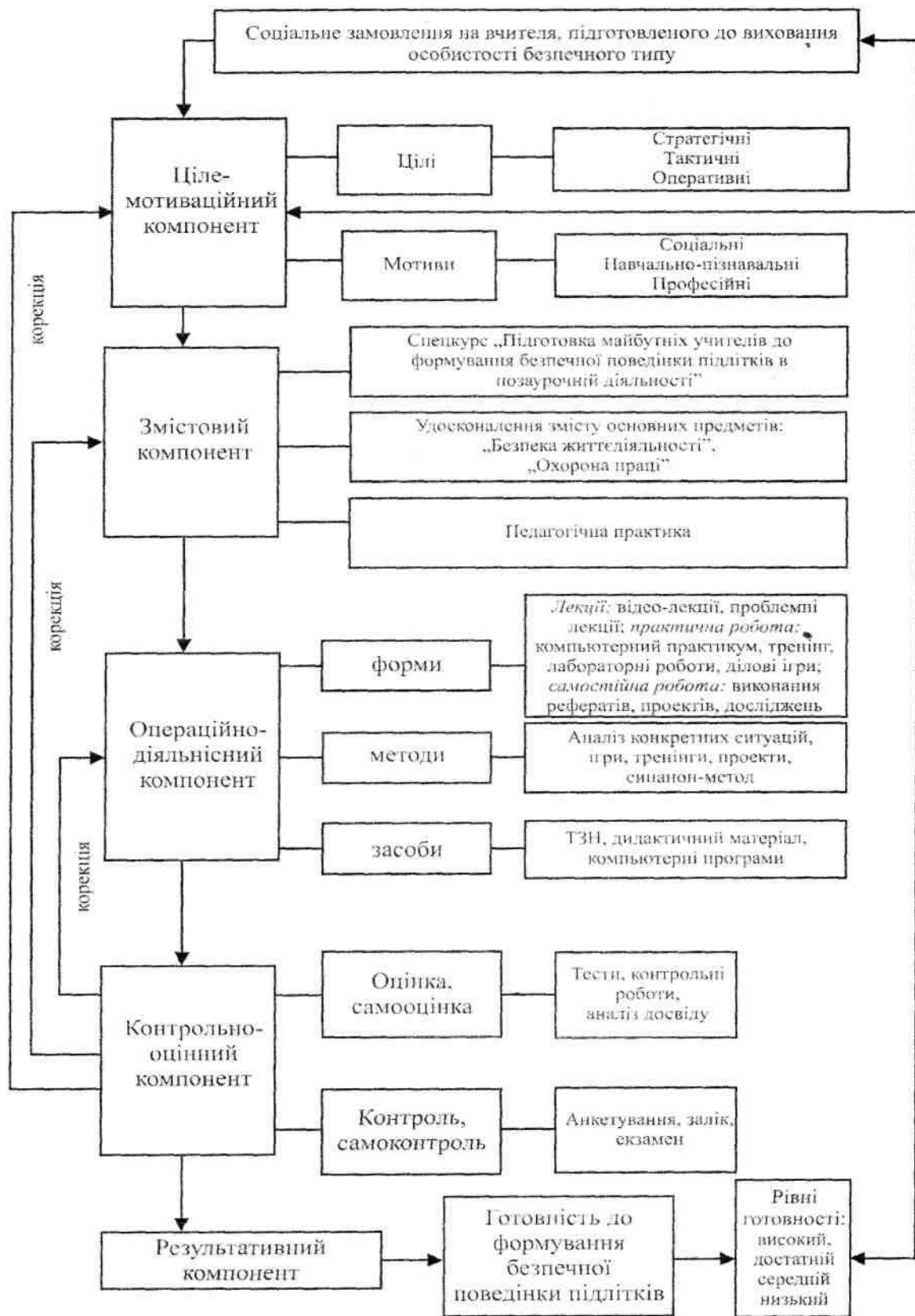

Рис. 1 Технологія підготовки майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності

Таким чином, основною метою запропонованої технології підготовки є підготовка кваліфікованого педагога, який глибоко володіє теоретичними знаннями щодо проблеми формування безпечної поведінки підлітків та може реалізувати їх в практичній діяльності.

Змістовий компонент. Підготовка майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності реалізується в процесі викладання ризик-орієнтованих дисциплін і охоплює такі складові: основні навчальні курси "Безпека життєдіяльності", "Охорона праці", спецкурс "Підготовка майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності" та педагогічну практику.

Удосконалення змісту основних курсів і введення для студентів спеціального курсу спрямовано на підготовку вчителя до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності. Так до курсу "Безпека життєдіяльності" було внесено доповнення у ряд тем. Наприклад, у темі "Науково-технічний прогрес, розвиток і безпека цивілізації" звертається увага на сутність понять "безпека", "безпечна поведінка", "культура безпечної життєдіяльності", "особистість безпечного типу". Майбутні вчителі знайомляться з сучасними проблемами життєдіяльності людини та довкілля, аналізують їх вплив на психологічну складову безпечної поведінки та здоров'я людини. Тема "Небезпеки природного походження" доповнена відомостями про сутність фізичної та морально-психологічної готовності підлітків до швидкого та вмілого реагування на катастрофічні обставини, діяльністю Всеукраїнського Громадського Руху "Школа безпеки". Вивчаючи тему "Небезпеки соціального походження" студенти знайомились з роботою громадських організацій, яка спрямована на вирішення проблеми насильства над дітьми у сім'ї, на вулиці, у школі. Отже, удосконалення змісту основного курсу "Безпека життєдіяльності" дозволяє дати майбутньому вчителю загальне уявлення про сутність формування безпечної поведінки підлітків, навчити аналізувати поведінку підлітка, ознайомити з деякими формами організації позаурочної роботи з формування безпечної поведінки підлітків.

Курс "Охорона праці" також був збагачений відомостями про організацію позаурочної діяльності. Зокрема, студенти дізнаються про санітарно-гігієнічні умови організації позаурочної роботи та заходи безпеки при їх проведенні. При вивченні тем даного курсу студенти звертають увагу на створення комфортних умов в навчально-виховному процесі (параметрів мікроклімату, освітленості тощо). Практичні і лабораторні заняття передбачають навчання організації та проведення навчальних екскурсій, навчальної практики та туристських походів учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Для поглибленого вивчення майбутніми вчителями проблеми формування безпечної поведінки в позаурочній діяльності розроблено спеціальний курс "Підготовка майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності", який вивчають студенти V курсу. Він викладається у 9 семестрі, для його вивчення відводиться 36 годин. Програма побудована відповідно до принципів науковості та об'єктивності у підходах до розгляду формування безпечної поведінки; інтеграції педагогічних, психологічних знань та знань з питань безпеки; єдності теорії та практики.

Зміст програми складається з двох частин. В першій частині студенти знайомляться із базовими поняттями проблеми, до яких в першу чергу належать такі категорії як "безпечна поведінка", "культура безпечної життєдіяльності", "позаурочна діяльність". Увага приділяється їх аналізу та встановленню взаємозв'язків між проведенням позаурочної роботи з питань безпеки та формуванням безпечної поведінки підлітків. У цих темах досліджується вплив інформаційних, особистісних та соціальних чинників на (формування безпечної поведінки підлітків та визначається місце і значення позаурочної роботи в процесі формування безпечної поведінки підлітків. Окрім цього, докладно розглядаються принципи, напрями, форми і методи організації позаурочної діяльності. Визначаються завдання по формуванню безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності.

У другій частині студенти знайомляться з особливостями організації індивідуальної, групової та масової позаурочної діяльності з питань безпеки; превентивним та уповноважувальним підходами до формування безпечної поведінки підлітків; активними методами навчання та інноваційними технологіями, що доцільно використовувати в позаурочній діяльності при формуванні безпечної поведінки підлітків. Значне місце у спецкурсі займає вивчення навчально-виховних планів школи, планів позаурочної роботи, програм гуртків та Всеукраїнського громадського руху „Школа безпеки”. В процесі вивчення спецкурсу важливе значення надається вивченню, узагальненню та поширенню передового педагогічного досвіду з даної проблеми.

Вивчення тем будується за принципом поєднання теоретичних знань із оволодінням практичними

навичками, уміннями. Запропонована програма дозволяє отримати і засвоїти системні, ґрунтовні знання та сформувати на високому і достатньому рівні навички та уміння організації позаурочної діяльності по формуванню безпечної поведінки підлітків, а також задовольнити потребу учнів в безпеці.

Одним із завдань спецкурсу є формування культури безпечної поведінки самих студентів: розвиток комунікативної культури студента, культуро-значимих якостей, формування морально-духовної сфери майбутніх учителів. Культура безпечної поведінки вчителя, як будь-яка культура, характеризується важливою властивістю - культурі не можна навчити, її можна тільки виховати. Виховуючи культуру безпеки майбутнього вчителя, ми формуємо і внутрішній мотив спрямованості студентів на позаурочну навчально-виховну роботу з питань безпеки

94

життєдіяльності. Розглядаючи культуру безпеки як компонент загальної культури, варто формувати в першу чергу загальну культуру людини, а вже в ній наголошувати на культуру безпеки.

Таким чином, введення до спеціального курсу завдань спрямованих на формування власної культури безпечної поведінки студентів дозволить значною мірою вплинути на підготовку студентів до формування безпечної поведінки підлітків в позаурочній діяльності.

Операційно-діяльнісний компонент. Провідною формою реалізації спецкурсу у вищому навчальному закладі є лекція. Вузівська лекція - головна ланка дидактичного циклу навчання. Її мета - формування орієнтовної основи для наступного засвоєння студентами навчального матеріалу. Лекція виконує наступні функції: інформаційну, стимулюючу, виховну, розвиваючу, орієнтуючу, роз'яснювальну, переконуючу. Незамінна лекція й у функції систематизації й структурування всіх знань по даній дисципліні. Однією з форм проведення лекцій, що використовується нами у спецкурсі є проблемна лекція. За допомогою проблемної лекції забезпечується досягнення трьох основних дидактичних цілей: засвоєння студентами теоретичних знань; розвиток теоретичного мислення; формування пізнавального інтересу до змісту навчального предмета й професійної мотивації майбутнього фахівця. Проблемна лекція будується таким чином, що пізнання студента наближаються до пошукової, дослідницької діяльності за допомогою створення викладачем проблемної ситуації до того, як студенти одержать всю необхідну інформацію, що складає для них нове знання.

Іншою формою реалізації спецкурсу є семінарські заняття. Вони проходять у формі ділової гри, розробки власних позаурочних заходів, презентації проектів тощо. Важливо зазначити, що ігри з безпеки життєдіяльності мають значне психологічне забарвлення і сприяють розвитку суттєвих якостей особистості: уважності, вираженості, стриманості, швидкості реакції тощо [1]. В ході занять студенти навчаються виявляти прояви небезпечної поведінки підлітків, оволодівають методами діагностики чинників ризику; проводять бесіди, дискусії за "синанон-методом"; розробляють власні програми та плани позаурочної та дослідницької діяльності з безпеки в навчальному закладі; розв'язують педагогічні задачі; проектують олімпіади, конкурси, змагання, екскурсії.

Контрольно-оцінний компонент. Серед сучасних технологій контролю і оцінки навчальних досягнень студента використовувалась модульно-рейтингова технологія та технологія "портфоліо". Модульно-рейтингова система навчання й оцінки успішності студентів - це комплексна система поетапного оцінювання рівня засвоєння програми курсу з використанням модульного принципу побудови навчального процесу та структурування змісту. Технологію портфоліо застосовується для оцінки проходження педагогічної практики. Це сучасна освітня технологія, в основі якої використовується метод автентичного оцінювання результатів освітньої й професійної діяльності.

Результативний компонент зумовлюється рівнем сформованості готовності студентів до формування безпечної поведінки підлітків.

Висновки... Таким чином, представлена технологія процесу підготовки студентів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності сприяє формуванню у студентів стійких професійних мотивів, особистісних якостей; засвоєнню знань щодо специфіки зазначеної діяльності учителя; оволодінню уміннями та навичками організації та проведення позаурочної роботи; орієнтації майбутніх учителів на професійне самовдосконалення.

Література

1. Данченко С, П. Практикум в курсе "Основы безопасности жизнедеятельности" как условие адаптации учащихся к экстремальным ситуациям : дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Сергей Петрович Данченко. - Санкт-Петербург, 2004.-185 с.
 2. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М.В.Кларин. - М.: Знание. 1989.-80 с.
 3. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища./ Н.В.Кузьмина. - М.: Высш. шк., 1989. -167 с.
- Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. - К.: Педагогічна думка, 2001. - 514 с.

Анотація

У статті представлено вирішення проблеми підготовки студентів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності через впровадження відповідної педагогічної технології.

Аннотация

В статье представлено решение проблемы подготовки студентов к формированию безопасного поведения подростков во внеурочной деятельности с помощью внедрения соответствующей педагогической технологии.

Summary

The decision of problem of students training for formation of safe behaviour of adolescents in out-of-school activity by introduction of corresponding pedagogical technology is presented in article.

Ключові слова: безпечна поведінка, педагогічна технологія, компоненти технології.

95

Ключевые слова: безопасное поведение, педагогическая технология, компонента технологии.

Key words: safe behaviour, pedagogical technology, technology components.